

Ключевые слова: профессиональное образование, будущий учитель, педагогические условия, дидактика, педагогика, инновации.

SUMMARY

Talanova L. The analysis of national and foreign systems of higher professional teachers' education.

The purpose of this article is to analyze the stages of development of didactics and pedagogy as a component of higher professional teacher education. The research methodology is based on an exhaustive study of the materials of native and foreign researchers of different times, who were interested in the creation of ideal conditions for the formation and development of teachers as a profession, which is essential in the education of new generations.

The importance of considering the given background is caused by the necessity of conservation, reproduction and development of the cultural and historical experience of society gained in vocational and educational sphere. Nowadays, theoretical basis of various aspects of professional pedagogical education is becoming one of the most important tasks of modern university didactics. Thus, studying the theoretical foundations of the given problem is a convincing proof that the experience of many of the reforms in the system of the higher pedagogical education, both abroad and in our country, does not lead to high effectiveness of planned changes until the time they affect specific mechanisms and patterns of development of the teacher professional activities. We proceeded from the assumption that the pedagogical conditions are the most important determining circumstances of the learning environment in which the formation of the structure of methodological activity of the future teachers should provide not only an awakening as a full display of each of the components of the phenomenon of professional consciousness but also to promote their development in its integrity. The teacher should become the organizer of the cognitive activity of the student, and the student should switch from passive reception to the active production.

The practical significance of this study lies in the fact that the author came to the conclusion that the special pedagogical conditions of formation of professionalism of the future teacher such as logical organization of modern teaching theories, mastering operational schemes of pedagogical analysis and actualization of personal meaning in the studying system innovations are the most important conditions of formation of the future teacher's professionalism.

Key words: professional education, future teacher, pedagogical conditions, didactics, pedagogics, innovations.

УДК 378.4:94(430)

Людмила Чухно

Подільський державний
аграрно-технічний університет

СЕРЕДНЬОВІЧНА І КЛАСИЧНА УНІВЕРСИТЕТСЬКА ТРАДИЦІЯ НІМЕЧЧИНИ

У статті розглянуто два історичних періоди, що особливо позначилися на формуванні системи вищої освіти Німеччини: Середні віки та епоха Просвітництва та період німецького ідеалізму. Піднято питання традиційного німецького університету та організації в ньому навчального процесу, що було запозичено низкою європейських країн, дало відмінні результати й можна з успіхом застосовувати в національних ВНЗ. На основі порівняльного аналізу зроблено висновки про те, що обидва історичних періоди по-своєму вплинули на формування та розвиток німецьких університетів. Визначено місце вищих навчальних закладів неуніверситетського типу, зокрема педагогічного та технічного профілю досліджуваного історичного проміжку, що може стати перспективою подальших наукових розвідок.

Ключові слова: вища освіта, університет, організація навчання, традиція, неогуманізм, університетська реформа, свобода навчання, єдність освіти і науки.

Постановка проблеми. На сьогодні у світлі загальноєвропейського освітнього процесу країни-учасники ведуть інтенсивний пошук ефективних шляхів перебудови власних систем вищої освіти, відмовляються від того, що не спрацювало, запозичують кращий досвід своїх сусідів.

Проте, нові віяння – це не завжди в подальшому стовідсотковий позитивний результат і ще не привід для того, щоб відмовитися від тих надбань, в освітньому плані, які вже існують у певній країні, зокрема в Німеччині, протягом довгого часу, а ефективність використання яких у вищих начальних закладах постійно підтверджується і ставить ФРН у ряд найуспішніших держав не лише Європи, але й усього світу.

Цікавою з точки зору традиції є університетська традиція Німеччини, походження німецького університету, основні підвалини, на яких він тримається аж до сьогодні, і які бере за зразок практично весь світ.

Аналіз актуальних досліджень. Проблему класичного німецького університету висвітлювали у своїх працях такі вчені, як В. Гумбольдт, Й. Фіхте, Ф. Шлейєрмахер, Ф. Шеллінг, а серед сучасних – А. В. Гаврилюк, Г. Пайсерт, Г. Фрамгайн та ін. Проте, на наш погляд, дана проблема розкрита поки що недостатньо й потребує подальших досліджень, зокрема розкриття питання порівняльної характеристики двох історичних періодів, що вплинули на карбування класичного університету Німеччини.

У зв'язку з цим **метою статті** став аналіз зародження й подальшого розвитку класичних німецьких університетів за часів Середньовіччя та періоду Просвітництва, принципів організації в них навчального процесу, удосконалення форм та методів навчання, а також їх внесок у формування системи вищої освіти Німеччини та багатьох країн світу.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використовувалися такі теоретичні методи дослідження: аналіз (аналіз наукових джерел інформації); індукції-дедукції (узагальнення отриманих результатів); порівняльний аналіз (співставлення двох історичних періодів – Середньовіччя та епохи Просвітництва).

Виклад основного матеріалу. Для німецької вишівської традиції особливо визначальними є два історичних періоди: середньовічний час заснування європейських університетів і неогуманістичне відновлення та реформа системи університетської освіти в Пруссії на початку XIX ст.

1. Середньовічні заснування. Університети виникають у XI столітті, коли Захід вступає в період дивовижного підйому, коли настає Середньовіччя в його класичному сенсі, з усіма атрибутами феодального суспільства. Початок цього періоду знаменується Григоріанською реформою й посиленням позицій папства. Саме тоді відбувається розквіт міст, затвердження сеньйоріальних відносин. На тлі цих процесів і виникають університетські корпорації [1].

Історичні корені німецьких вишів сягають спільної європейської традиції середньовічних університетів, що виникали в XII ст. у Болоньї та Парижі. Ці «universitates magistrorum et scholarium» – корпоративні об'єднання тих, що навчають та тих, що вчаться (викладачів та студентів), були наділені папськими та кайзерськими привілеями. Вони мали право самостійно вести свої внутрішні справи, здавати і приймати іспити та присуджувати академічні ступені з позарегіональним визнанням. Університети не були фаховими або спеціалізованими закладами, а охоплювали всі тогочасні галузі науки. У них існував поділ на нижчі та вищі факультети. До перших належав пропедевтичний факультет вільних мистецтв (*artes liberales*), до других же належали факультети права, медицини та теології. Інституційні ознаки середньовічної університетської конституції, що передбачала поділ на факультети з обраними деканами і найвище представництво в статусі ректора, сягають аж у сучасність [2].

На зразок двох перших університетів у Франції, Англії та Іспанії виникали інші, у той час як у тогочасній Німецькій Державі їх було створено значно пізніше, десь у середині XIV ст. Першими були засновані університети у Празі (1348) та Відні (1365). На кінець XV ст. – університети в Гейдельберзі (1385), Кьольні (1388), Ерфурті (1392), Лейпцигу (1409), Фрайбурзі (1457) та Франкфурті-на-Одері (1506).

Завдяки утворенню багатьох дрібних держав та конфесійному протистоянню протестантських і католицьких князів у наступних століттях у німецьких землях виникали численні нові університети як державні заклади, що залишилося типовим для німецьких вищих навчальних закладів і на сьогодні. Їх першочерговим завданням була підготовка державних та церковних службовців для відповідного князя. На 1700 рік існувало 40 університетів, більшість із яких згодом було розформовано. Найстарішими університетами Німеччини, які з часу свого заснування залишилися майже в незмінній формі, є: у старих землях – Гейдельберг, Фрайбург, Тюбінген, у нових – Лейпциг, Росток, Грайфсвальд [1].

Тодішні університети були представлені як відносно невеликі заклади, число студентів яких коливалося в межах ста, а подекуди менше ста чоловік. У 1500 році німецькі вищі навчальні заклади вже налічували близько 3000 студентів, у 1700 – близько 8000 студентів, у наполеонівські часи ця цифра знову опустилася від 8000 до попередньої – 5000 чоловік.

Система університетської освіти, що була зосереджена по окремих дрібних державах, потрапила у XVIII ст. у глибоку фінансову та духовну кризу. Основою навчального процесу було повторювання, а наука залишалася обмеженою. При цьому виникали нові університети, що опиралися на таке поняття, як «просвітницький», у яких вагоме місце відводилось експериментальній науці і в яких латинська мова, як мова викладання, зокрема читання лекцій, замінювалася німецькою мовою.

Галле (1694), Геттінген (1737), Ерланген (1783) були «сучасними заснуваннями» XVIII ст., які готували оновлення системи університетської освіти на основі нової гуманістичної університетської реформи.

2. Неогуманістична університетська реформа. Неогуманістична університетська реформа, точкою відліку якої є заснування Берлінського університету (1809–1810 рр.), належить до другого періоду, який характеризується прискореним розвитком німецьких університетів на основі класичних традицій. Неогуманістична освітня традиція індивідуального розвитку особистості через самостійне навчання та «ідеї про університет», які походять із філософського вчення про німецький ідеалізм (Кант, Фіхте, Гегель, Шеллінг), зберегла свою привабливість ще й дотепер [1].

Вільгельмом фон Гумбольдтом в академічному колі німецьких мислителів – Й. Фіхте, Ф. Шлейєрмахера, Ф. Шеллінга, Х. Штеффенса активно обговорювалася ідея університету й закладалися основні підвалини класичного університету. Здовго до заснування Берлінського університету Ф. Шеллінг обстоював відокремлення університетської освіти від професійно-зорієнтованої моделі освіти, яка була популярною в часи Просвітництва. Його концепцією разом із концепцією Й. Фіхте була класична університетська ідея, яка вбачала наукові дослідження перспективою для розвитку університету [3].

Й. Фіхте у праці «Наукова доктрина» («Wissenschaftslehre», 1774) визначав основні концептуальні положення своєї філософії, де головним є завдання саморефлексії над творчо-етичними діями, які ставить «Я» та досягає це завдання. Й. Фіхте активно читав лекції на тему значення університетів («Про обов'язки вчених», 1794, «Про призначення вчених» 1794, 1811) і заслужено обіймав посаду ректора Берлінського університету.

Разом із концепцією Ф. Шеллінга «Лекції про методи академічного навчання» (1803), Ф. Шлейєрмахер у своїй праці «Окремі думки про університети» (1809) обґрунтовував деякі свідчення університетської історії у класичному сенсі. Німецька філософія мала значний вплив на університетську історію й тісно перепліталася з університетськими реформами [3].

Оновлення університету на початку XIX ст. пов'язано з ім'ям Вільгельма фон Гумбольдта. Перебуваючи лише 16 місяців на посаді голови структурного підрозділу з культури та навчання в пруському Міністерстві внутрішніх справ, він відкрив новий університет у Берліні. Берлінський університет став згодом моделлю німецьких університетів загалом [1].

Головними пунктами Гумбольдтської концепції університету були – далекоюсяжна внутрішня автономія державних університетів, їх самоврядування через завідувачів кафедр (ординаріїв), основний акцент на вільних дослідженнях, які повинні безпосередньо відповідати суспільним інтересам, та поєднання в університетській підготовці навчальної і професійної компоненти (навчальний процес – практика за фахом).

Саме цьому відповідав постулат «свобода навчання», що включав у себе процес навчання студента та подання навчального матеріалу викладачем, а також наступний постулат – «єдність досліджень та навчального процесу». У центрі університетського навчального процесу повинна була стояти не лише рутинна передача знань, а й також участь студентів у дослідженнях. За принципом «освіта через науку» була побудована вся дидактична система, що покликана була спонукати студента до самостійного мислення й розвивати його ті загальні особисті риси, які потрібні для досконалого виконання певних функцій у професійному і суспільному значенні.

Гумбольдт склав свою програму, з якої часто цитувалося наступне: «*die Wissenschaft als etwas noch nicht ganz Gefundenes und nie ganz Aufzufindendes zu betrachten und unablässig sie als solche zu suchen*». Він закликав розглядати науку, як щось не до кінця досліджене та відкрите, і тільки як таке це досліджувати. Саме це вийшло за межі Німеччини й відображається і на сьогодні у системі університетської освіти багатьох країн (наприклад, американські вищі навчальні заклади другої половини XIX ст. та створення так званих «graduate schools» за моделлю німецьких університетів) [1].

Завдяки оновленню університету повинні були усунути розходження наукових активів на окремі напрями, органічно їх об'єднавши в «*universitas literarum*». Щодо організації, то Гумбольдський університет орієнтувався на традиційну модель чотирьох факультетів. При цьому старий «факультет вільних мистецтв», пропедевтичні завдання якого було перенесено в гімназію, отримав, як філософський факультет, зовсім новий вигляд. В освітній концепції ідеалістичних реформ філософія, як королева наук, посідала визначне місце. Окремі наукові зрушення повинні були орієнтуватися на неї. Одночасно філософський факультет став дахом для спеціальних психологічних і природничих наук, а також освітянським центром для вчителів гімназій, у яких «атестат зрілості» формально надавав доступ до навчання в університеті. Пізніше з юридичного факультету виділилися економічні науки, а з філософського факультету – природничі науки, утворивши власні факультети.

Викладання велося різними методами, серед яких домінуючими стали лекції та семінари. Лекції в німецьких університетах розподілялися на дві групи, на так звані прилюдні та приватні. Прилюдні лекції були безкоштовними і займали 1–2 години на тиждень, до того ж вони охоплювали тільки обмежений проміжок знань. Систематично головні дисципліни факультету викладалися на приватних заняттях, які охоплювали від 4 до 6 і більше годин на тиждень. Найважливішу роль серед практичних занять зі студентами відігравали так звані «семінарії» (семінари), які започатковувалися спочатку для студентів філологічних спеціальностей, а згодом набули досить широкого розповсюдження. Саме семінарські заняття стали лабораторіями для наукових занять і дослідів. На

таких заняттях відбувалося не просто здобуття нових знань, а й знайомство з методикою проведення досліджень. Разом із семінаріями існували також «конверсаторії», метою яких було пояснити слухачам, те що повідомлялось на лекції, а також відповісти на питання, що виникали [4, 25].

Що стосується появи технічних вищих навчальних закладів, то в «universitas literarum» прикладні технічні науки не мали місця. Вони взяли свої витоки, починаючи з XVIII ст. зі шкіл і політехнічних навчальних закладів, які з середини XIX ст. швидко отримували як технічні вищі навчальні заклади ранг вишів: Карлсруе (1865), Мюнхен (1868), Ахен (1870), Берлін (1879), Дрезден (1890), Данціг (1904).

Нові в своєму роді вищі навчальні заклади повинні були виборювати своє право рівності з університетами та присвоєння ними наукових ступенів. Подібне відбувалося і в навчальних закладах для вчителів на їх шляху до педагогічних академій або педагогічних інститутів у часи Веймарської республіки і в перші роки після створення ФРН. Це ж саме стосується й наймолодших вищих навчальних закладів іншого типу системи вищої освіти Німеччини [1].

Висновки та перспективи дослідження. Отже, обидва історичних періоди вплинули на формування та розвиток німецьких університетів, Середньовіччя – в аспекті їх виокремлення як самостійної ланки системи вищої освіти Німеччини, а Просвітництво та класичний німецький ідеалізм – у площині їх удосконалення й розвитку згідно постулатів «свобода навчання» і «єдність досліджень та навчального процесу».

На перспективу можна розглянути, відштовхуючись від даного контексту, такі питання, як організація навчання у вищих навчальних закладах неуніверситетського типу того самого історичного періоду Німеччини, а також погляди В. Гумбольдта та його прихильників на навчання обдарованих і талановитих студентів в університеті, технічному ВНЗ, педагогічному ВНЗ тощо, а саме – в порівняльному аспекті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Peisert H. Das Hochschulsystem in Deutschland / H. Peisert, G. Framhein. – Bonn : BMBWF, 1997. – S. 151.
2. Средневековый университет [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://myrule.com/articles/serednovichniy-universitet>.
3. Гаврилюк А. В. Класичний німецький університет у сучасному освітньому просторі / А. В. Гаврилюк // Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції. – К. : Київськ. ун-т імені Б. Грінченка, 2011. – С. 48–51.
4. Гумбольдт В. Про внутрішню та зовнішню організацію вищих навчальних закладів у Берліні // Ідея Університету : Антологія / упоряд. : М. Зубрицька, Н. Балик, З. Рибчинська ; відп. ред. М. Зубрицька. – Львів : Літопис, 2002. – С. 25–33.

РЕЗЮМЕ

Чухно Л. Средневековая и классическая университетская традиция Германии.

В статье рассмотрены два исторических периода, которые особенно отобразились на формировании системы высшего образования Германии: Средневековье и эпоха Просвещения и период немецкого идеализма. Подняты вопросы традиционного германского университета и организации в нем обучения, что позаимствовали ряд европейских стран, дало отличные результаты и может быть с успехом использовано в национальных ВУЗах. На основе сравнительного анализа сделаны выводы о том, что оба исторических периода по-своему повлияли на формирование и развитие германских университетов. Определено место высших учебных заведений неуниверситетского типа, в том числе педагогического и технического профиля изучаемого исторического промежутка, что может стать перспективой дальнейших научных исследований.

Ключевые слова: *высшее образование, университет, организация обучения, традиция, неогуманизм, университетская реформа, свобода обучения, единство образования и науки.*

SUMMARY

Choohn L. The medieval and classical university tradition in Germany.

Two historical periods are especially crucial for the German university tradition: the European universities medieval founding and neohumanistic renewal and reform of university education system in Prussia in the early nineteenth century.

German universities historical roots reach the common European tradition of the medieval universities, which appeared in the XII century in Bologna and Paris. These «universitatis magistrorum et scholarium», the corporate units of those, who teach and those who learn (teachers and students) were given Pope and Kaiser privileges. They had the right, independently to conduct their internal affairs, to pass and to take examinations and to award academic degrees with extra-regional recognition. The Universities were not professional or specialized agencies, but covered, all that time, fields of science.

The neohumanistic university reform, which is the starting point of establishing the Berlin University (1809–1810), belongs to the second period, which is characterized by accelerated development of German universities based on the classical tradition. The neohumanistic educational tradition of the individual personality development through the self-study and “the university idea”, which is derived from the philosophical doctrine of German idealism (Kant, Fichte, Hegel, Schelling), has maintained its appeal even today.

The main points of Humboldt concept of the university were: far achieved public universities internal autonomy, their self government through Heads of Departments (ordinarii), the main emphasis on free trials, which should be directly responsible to the public interest, and direct combination of the university preparation academic and professional components (learning process – practice as a specialty).

This is precisely why, postulates were answered “education freedom” and “the research unity and teaching process”. According to the principle “education through science” was built all didactic system, that had to encourage student to independent thinking and to develop and his personal qualities, that are required to perform perfectly certain functions for professional and social sense.

Key words: *higher education, university, organization of training, tradition, neohumanism, university reform, education freedom, education and science unity.*